

Atlas over danske saltvandsfisk

Almindelig ulk

Myoxocephalus scorpius (Linnaeus, 1758)

Af Henrik Carl

Han-ulk på 19,5 cm fra Skovshoved Havn, 1. april 2012. © Henrik Carl.

Projektet er finansieret af Aage V. Jensen Naturfond

AAGE V. JENSENS FONDE

Alle rettigheder forbeholdes. Det er tilladt at gengive korte stykker af teksten med tydelig kildehenvisning. Teksten bedes citeret således: Carl, H. 2019. Atlas over danske saltvandsfisk – Almindelig ulk. Statens Naturhistoriske Museum. Online-udgivelse, januar 2019.

STATENS NATURHISTORISKE MUSEUM
KØBENHAVNS UNIVERSITET

Systematik og navngivning

Arten er oprindelig beskrevet under navnet *Cottus scorpius* Linnaeus, 1758. Senere blev den flyttet til slægten *Myoxocephalus* Tilesius, 1811, men i meget af den lidt ældre litteratur ses den under navnet *Acanthocottus scorpius*. *Myoxocephalus* omfatter 16 arter, der hovedsagelig er udbredt i den nordlige del af Stillehavet og i de arktiske områder (Froese & Pauly 2019). I europæiske farvande findes kun den almindelige ulk, og hornulken (*Myoxocephalus quadricornis*) (se *Øvrige arter*). Den almindelige ulk bliver af nogle forfattere (fx Fedorov 1986) delt i underarterne *M. scorpius scorpius* (øst for Grønland) og *M. scorpius groenlandicus* (fra Sydøstgrønland og vestpå), men denne opdeling ses efterhånden sjældent, da man nu generelt er gået væk fra at bruge underartsbegrebet. Fiskene fra de to sider af Atlanten adskiller sig imidlertid så meget fra hinanden, at fremtidige undersøgelser meget vel kan føre til en opdeling i separate arter. Af samme grund er oplysninger fra Vestatlanten kun i mindre grad brugt i det følgende og så vidt muligt altid med stedsangivelse.

Det officielle danske navn er almindelig ulk (Carl et al. 2004) – et navn, der stammer fra Krøyer (1838-40), der som den første brugte separate danske navne for denne og langtorntet ulk. Selve navnet ulk findes i litteratur allerede fra 1600-tallet, og det betegner noget urent eller slimet (at opulke betyder at kaste op). I daglig tale kaldes den stadig oftest blot ulk, hvilket er lidt af et problem, da der sker en næsten konsekvent sammenblanding med langtorntet ulk herhjemme. Blandt specielt lystfiskere kaldes fisken populært (og noget nedsættende) også ”københavnner”. Slægtsnavnet *Myoxocephalus* betyder ”med tusind spidser på hovedet”, mens artsnavnet *scorpius* var navnet på en uidentificeret fisk nævnt af Aristoteles, og det brugtes om ulken af forfattere fra den sene del af Middelalderen (Kullander & Delling 2012).

Udseende og kendetegn

Kroppen er kort og fortil høj og bred, mens haleroden er kort, ret slank og en smule sammentrykt. Hovedet er meget stort og bredere end kroppen. Det er forsynet med benkamme, pigge og flade benknuder. Øverst på issen findes to lave benkøle, der hver begynder og ender i tornformede pigge, og også ved næseborene findes et par kraftige pigge. På forgællelåget sidder tre (sjældnere to eller fire pigge), hvoraf den øverste, der er længst, er kortere eller lig øjets diameter, og den når ikke forbi bagkanten af gællelåget. Pfaff (1950) skriver, at piggene på forgællelåget er forsynet med giftkirtler, mens Curry-Lindahl (1985) skriver, at kun hannens pigge er giftige i yngletiden. Begge dele er forkert, for selvom man kan få inficerede sår af at stikke sig, er der ikke kendskab til gift i piggene (Smith & Wheeler 2006). For at teste dette, har forfatteren ladet sig stikke af en han i yngledragt fanget ved Mosede i marts 2016, men selvom det ikke var en rar oplevelse, var der ingen tegn på, at fisken var giftig.

Munden er stor og bred. Overkæbens bagkant når omtrent til eller lidt forbi øjets bagkant, og der er ingen skægtråde nær mundvigen. Der er adskillige rækker af små, spidse tænder i kæberne, på plovskærbenet samt på svælgknoglerne og de knudeformede gællegitterstave. Øjnene er forholdsvis store og sidder højt på hovedet. Gællehuden fra de to sider danner en fold bagtil under struben. Kroppen er forholdsvis glat og uden egentlige skæl. Der er ingen piggede benknuder langs sidelinjen som hos langtorntet ulk, men fiskene (særligt hannerne) har i varierende grad piggede benknuder i området over og under sidelinjen. Hannerne har også ru bentorne på en del af bryst- og bugfinnernes inderside, hvilket formodes at hjælpe til fastholdelsen af hunnen under parringen (Krøyer 1838-40). Sidelinjen er fuldstændig med 36-43 sidelinjeporer (Fedorov 1986), og både over og under sidelinjen sidder parallelle rækker af porer (Otterstrøm 1912). Sidelinjen løber i en lige linje højt på kroppen tilbage til enden af bageste rygfinne, hvorefter den drejer nedad og ender midt på haleroden. Hunnerne mangler helt urogenitalpapil ved gattet, men hos hannerne findes en ganske lille papil. Fiskene afgiver en knurrende, lavfrekvent lyd, som man mærker mere, end man hører, når man tager fiskene op af vandet.

Der er to rygfinner, der sidder helt tæt og som regel er forbundet ved basis. Den forreste består af 7-12 pigstråler, mens den bageste består af 13-19 blødstråler (Fedorov 1986). Gattfinnen består af 9-15 blødstråler, og den sidder og bag den bageste rygfinne. Brystfinnerne er brede og lange, og de når hos begge køn omtrent tilbage til gattet. Hos hannerne, der generelt har længere finner end hunnerne, når de oftere forbi gattet. Brystfinnerne består af 14-17 ugreneede blødstråler. Bugfinnerne sidder under og lidt bag brystfinnernes basis. De er lange og smalle og består af en enkelt pigstråle og tre blødstråler. Halefinnen er stor med en konveks bagkant.

Farven er meget varierende efter alder, køn, årstid og omgivelser, og ofte er den meget kontrastrig. Grundfarven er brunlig, grønlig eller grålig med mørkere farvetegninger, evt. i form af mørke tværbånd eller saddelmærker. Især unge eksemplarer kan være helt lyse med brede mørke tværbånd eller saddelmærker. De nedre sider har som regel gullige og hvidlige pletter eller marmoreringer, der går over i en mere ensfarvet gullig eller hvidlig bug hos hunnerne og en hvidpletet bug hos hannerne. I yngletiden bliver hannernes bug stærkt rød med store sølvhvide pletter, og også de øvrige farver bliver kraftigere. Finnerne har som regel mørke tværbånd eller marmoreringer. I yngletiden bliver hannernes bugfinner hvide med røde tværbånd.

Den almindelige ulk er den største af de europæiske ulkearter. De fleste forfattere angiver en maksimalstørrelse på 60 cm, størst i de arktiske egne og hunnerne større end hannerne. I vore farvande bliver fiskene meget sjældent større end 30-35 cm og godt 500 g. Den længste ulk, der er registreret i Atlasdatabasen er et (udokumenteret) eksemplar på 47 cm, der blev fanget i Kattegat under en fiskeundersøgelse i juni 1975. Lystfiskerrekorden herhjemme er 615 g og 32,3 cm fanget på Herthas Flak nær Skagen den 26. maj 2017, men der er tidligere fanget større eksemplarer under lystfiskeri. Fx har forfatteren fanget en ulk på 700 g og 37 cm ved Gilleleje Havn den 28. oktober 1989.

Forvekslingsmuligheder

Den almindelige ulk adskiller sig fra vore andre ulke på en lang række punkter, men alligevel er forveksling med langtornet ulk (og i mindre grad dværgulk) et så stort problem, at mere end halvdelen af alle de ulkeregistreringer, som er gennemgået af Fiskeatlasset, er blevet anset som usikre.

Den almindelige ulk kendes fra den langtornede ulk på, at gælle huden fra de to sider danner en fold henover struben hos almindelig ulk, mens den hos den langtornede ulk er fastvokset til struben og ikke danner en fold. Den almindelige ulk mangler den langtornede ulks bentorne langs sidelinjen, men den kan have ru områder over og under sidelinjen. Endvidere mangler den almindelige ulk også de små skægtråde, der findes nær mundvigen hos langtornet ulk. Den øverste pig på forgællelåget er kortere end øjets diameter og når ikke fordi spidsen på selve gællelåget hos almindelig ulk, mens den er længere end øjets diameter og når forbi bagkanten af gællelåget og hen under forreste rygfinne hos langtornet ulk. Endelig bliver den almindelige ulk meget større end den langtornede ulk. Hvor den sidstnævnte sjældent er over 15-18 cm, er den almindelige ulk ofte mere end 20 cm og ikke sjældent omkring 30 cm.

Dværgulken, som formentlig i mange tilfælde forveksles med almindelig ulk (og langtornet ulk), minder mest om langtornet ulk. Dens gælle hud er fastvokset til struben uden at danne en fold, og den har små skægtråde bagest på overkæben. Hvor den almindelige ulk har én pigstråle og tre blødstråler i bugfinnerne, har dværgulken kun én pigstråle og to blødstråler i bugfinnerne. Dværgulken har også en eller flere rækker af bentorne over den ru sidelinje og undertiden også under denne, mens den almindelige ulk som nævnt er mere glat. De to arters larver adskilles på en karakteristisk pigmentering af bughinden, der lader sig se gennem fiskens bug. Hvor pigmentcellerne i bughinden hos almindelig ulk er ret få og stjerneformede, er de aflange, irregulære og meget tætsiddende hos dværgulken (Bruun 1925; Munk & Nielsen 2005).

Fra Murrays knurulk, som kendes fra nogle få fangster i vore farvande, kendes den almindelige ulk uden problemer, da knurulken mangler den lange pig på forgællelåget og har skrå hudfolder på siden under sidelinjen.

Udbredelse

Generel udbredelse

Den almindelige ulk er udbredt på begge sider af Nordatlanten, i Det Arktiske Ocean samt i den nordligste del af Stillehavet mod syd til henholdsvis det sydlige Kamchatka og British Columbia (Mecklenburg et al. 2018). I Vestatlanten findes den mod syd til New Jersey (Fahay 2007). I Østatlanten findes den fra Østgrønland, Island, Jan Mayen og Svalbard mod øst til Hvidehavet og Karahavet og mod syd langs Nordvesteuropas kyster til Frankrigs vestkyst (Mecklenburg et al. 2018). Arten er ikke ret talrig i og syd for Den Engelske Kanal (Wheeler 1969; Ellis 2015). I Nordsø-området er den meget almindelig, og i Østersø-regionen er den vidt udbredt og findes helt til Norrbotten i den nordlige del af Den Botniske Bugt (Curry-Lindahl 1985).

Udbredelse i Danmark

Den almindelige ulk er en meget almindelig fisk i danske farvande. Den ældste konkrete fangst, der er registreret, drejer sig om to eksemplarer fra Øresund ved København fanget 3. april 1832, som findes i Zoologisk Museums samling. Krøyer (1838-40) skriver, at ulken langs Jyllands østkyst er næsten erstattet af langtornt ulk, men at den ellers er meget almindelig overalt året igennem. Der findes dog ikke oplysninger om andre konkrete fangster fra første halvdel af 1800-tallet end de nævnte. I Zoologisk Museums samling findes fra sidste halvdel af 1800-tallet ulke fra Esbjerg, Gilleleje, Hellebæk, Mariager Fjord, Nakskov Fjord og Tårbæk, og Petersen (1892) fandt, at den var hyppig i Holbæk Fjord.

Det er også småt med registreringer fra begyndelsen af 1900-tallet, men fra 1910 er arten registreret mange gange i Ringkøbing Fjord, hvor der blev lavet talrige undersøgelser efter åbningen af Hvide Sande-kanalen i 1910. Otterstrøm (1912) skriver, at larverne er fundet i alle vore farvande undtaget Skagerrak i primært januar-april og sjældnere i maj og juni. Ingen af disse larvefund er indtastet i Atlasdatabasen, da oplysninger om de konkrete undersøgelser ikke er fundet i forbindelse med Fiskeatlassets litteraturgennemgang. Af konkrete fangster fra første halvdel af 1900-tallet kendes følgende: Fredericia 1904, Venø Bugt 1922, Roskilde Fjord 1923, Sletten 1934, Svendborgsund 1934, Lohals 1934, Limfjorden 1934, munden af Ribe Å 1937, østkysten af Falster 1938 og Århusbugten 1939. Langt de fleste registrerede fangster fra første halvdel af 1900-tallet stammer dog fra Vadehavet, hvor Biologisk Station (nu DTU Aqua) gennem en lang årrække fra 1930'erne gennemførte et stort antal trawltræk.

Fra omkring 1950 og ca. 20 år frem undersøgte Biologisk Station de kystnære, trawlbare farvande mange steder i landet, og i denne periode blev arten registreret flere hundrede gange. Fra 1970 og frem begyndte de internationale trawlundersøgelser i ICES-regi også at bidrage med data, og sammen med undersøgelser fra Danmarks Fiskeri- og Havundersøgelser (nu DTU Aqua) blev arten frem til årtusindeskiftet registreret flere tusinde gange. Registreringerne stammer fra alle vore farvande. Kun i den dybere del af Skagerrak og Nordsøen var arten fraværende, og det samme gjaldt de dybere områder omkring Bornholm. I en del af de mindre fjorde blev arten heller ikke registreret, men det skyldes de fleste steder formentlig mere fravær af undersøgelser end af ulke.

Efter årtusindeskiftet og særligt siden 2009 er de mange registreringer fortsat og tilmed øget som følge af bl.a. DTU Aquas såkaldte Nøglefiskeriprojekt og ikke mindst Fiskeatlassets kortlægning. Arten er siden år 2000 registreret tusindvis af gange fordelt på næsten alle vore havområder (også ved Jyllands østkyst) med undtagelse af de dybeste dele. De få lavvandede steder, hvor arten sjældent er registreret (fx syd for Læsø), er områder, der oftest er uegnede til fiskeri. Fiskeatlassets

kortlægning har vist, at arten er almindelig nærmest overalt langs kysterne, hvor der er passende skjul – bl.a. i mange af de mindre fjorde, hvor arten ikke tidligere var registreret.

Kortlægning

Som følge af den udbredte forveksling med andre ulkearter (primært langtornet ulk), er kortlægningen af artens udbredelse mangelfuld. Ellis (2015) gennemgår alle fangster i ICES-regi (IBTS data) og konkluderer, at data for de individuelle ulkearter er upålidelige. Særligt tyder længdefordelingen af fiskene på, at hovedparten af de meget store langtornede ulke, der indrapporteres, i virkeligheden er almindelige ulke, mens der formentlig gemmer sig en del langtornede ulke mellem de små eksemplarer af almindelig ulk. I det danske bidrag til IBTS-data er næsten alle ulke registreret som almindelige ulke. Da alt tyder på, at den almindelige ulk trods alt er langt den mest almindelige art i vore farvande, påvirker de usikre bestemmelser ikke det overordnede billede af artens udbredelse herhjemme. Der skal dog i langt højere grad fokuseres på korrekt artsbestemmelse, hvis udbredelsen skal kortlægges mere nøjagtigt i fremtiden.

I forbindelse med Fiskeatlassets kortlægning er det blandt de udokumenterede fangster kun ulke over 20 cm, der automatisk er blevet regnet som almindelige ulke. Det har betydet, at kun ca. 40 % af de i alt ca. 14.000 registreringer af almindelig ulk i Atlasdatabasen regnes som sikre og fremgår af udbredelseskortet. En meget stor andel af de mindre ulke, der regnes som usikre, er dog formentlig også almindelige ulke. Mange af fangsterne er nemlig sket i trawl, og den almindelige ulk opholder sig i højere grad end den langtornede ulk på bar bunden, hvor der kan trawles.

Under Fiskeatlassets eget feltarbejde er arten truffet flere hundrede gange i forbindelse med snorkling. Da fiskene hyppigst træffes kystnært, når vandet er koldt, og samtidig er mest aktive om natten og skjuler sig om dagen, hvor der hovedsagelig er snorklet, er forekomsten formentlig noget undervurderet. Fiskenes evne til at skjule sig sås fx i forbindelse med Fiskeatlassets snorkling langs stensætningen ved Skovshoved Havn i foråret 2014. Her blev ulke ikke set under snorklingen, mens lystfiskeri mellem stenene i samme tidsrum afslørede et stort antal, ligesom arten blev påvist med eDNA (Sigsgaard et al. 2017).

Biologi

Levesteder og levevis

Den almindelige ulk lever i brak- og saltvand. Oftest findes den på lavt vand i tangbæltet, og hyppigst på dybder ned til højst 40-50 meter. Den dybeste registrering i Atlasdatabasen er ca. 75 meter. I Barentshavet træffes fiskene ifølge Andriashev (1954) somme tider ned til 200-250 meters dybde, og Parin et al. (2002) nævner en fangst på 451 meters dybde. I de sydligste egne af udbredelsesområdet findes den sjældent lavere end på 4 meters dybde (Wheeler 1969). Herhjemme ses den almindelige ulk hyppigst på helt lavt vand i vinterhalvåret, hvor vandet er koldt, men generelt er fiskene ret standfaste og foretager ikke vandringer. Af samme grund danner fiskene mange steder lokale racer, hvilket er en medvirkende årsag til den store variation i udseende og biologi, der ses henover udbredelsesområdet.

Arten foretrækker levesteder med gode skjul som fx stenrev, tangskove og ålegræsbelter, men den træffes også på bar bundens sandbund og lidt sjældnere mudderbund. Ofte er den talrig i områder med blandet bund. I havneområder er den som regel meget talrig – specielt i havne, hvor der renses fisk (hvilket nu er mere eller mindre ophørt). Den almindelige ulk er en udprægede bundfisk, der svømmer ret dårligt, og samtidig ikke er ret frygtsom. Af samme grund er den ofte blevet opfattet som doven og dum. Krøyer (1838-40) skriver fx, at den ikke flygter, når søfolk morer sig med at stikke den med bådshagen. Før ulken sætter af fra bunden, rejser den sig på bugfinnerne (Winther et al. 1907), og bliver den skræmt, kan den folde finnerne ind til kroppen og skyde en pæn fart, til den finder skjul.

Den almindelige ulk er en udpræget koldt vandfisk. Den foretrækker ifølge Fedorov (1986) temperaturer på 2-7 °C, men i den sydlige del af udbredelsesområdet lever den ifølge flere forfattere på steder med temperaturer på 10-16 °C. I danske farvande er ulke fundet ved endnu højere temperaturer, men de forsvinder mere eller mindre fra det helt lave, varme vand om sommeren. Ulkene tåler vandtemperaturer på lidt under 0 °C, hvilket skyldes indhold af antifryseproteiner (Low et al. 1998). De tåler også store udsving i saltholdigheden og findes mange steder i brakvand. Selvom den findes langt op i Den Botniske Bugt, hvor saltholdigheden ikke er mere end 1-3 ‰, er den dog ikke alle steder almindelig i brakvand. Fx var den ikke kendt fra Ringkøbing Fjord forud for åbningen af Hvide Sande-kanalen i 1910 (Johansen 1914).

Fiskene regnes hovedsagelig som nataktive, mens dagtimerne tilbringes i skjul. Kun ca. 30 % af de ulke, der er set af Fiskeatlassets ansatte i forbindelse med snorkling, er set om dagen, selvom dagsnorkling samlet set står for godt 80 % af det samlede antal snorkelregistreringer. Westin & Aneer (1987) fandt ved at undersøge nogle få ulke, at fiskene i akvarium primært var nataktive i sommerhalvåret og dagaktive om vinteren.

Fødevalg

Ulkene har ry for at være ekstremt grådige og nærmest altædende, og de kan med deres store mund tage meget store byttedyr i forhold til deres egen størrelse. Da fiskene er opportuniste, er der stor forskel på resultatet af de forskellige undersøgelser (Atkinson & Percy 1992). Det meste af føden består af bunddyr, men fiskene kan også tage pelagisk føde (Gray 2015). Føden består hovedsagelig af mindre fisk og store krebsdyr, men ulkene æder også fx havbørsteorme, bløddyr og pighuder. Blandt fiskene æder de småtorsk, fladfiskeyngel, smelt, sild, kutlinger, ålekvabber, tobiser, fløjfisk og hundestejler, og blandt krebsdyrene æder de bl.a. strandkrabber, sandkrabber, sandrejer og fjordrejer (Fedorov 1985; Pethon 1985; Wheeler 1969). Ved en stor fødeundersøgelse fra Østersøen udgjorde sild og østersøtanglus (*Mesideotea entomon*) 99 % af fødens vægt både om foråret og efteråret (Cardinale 2000). Ved Baffin Island åd fiskene et sted primært planktoniske tanglopper, mens de et nærliggende sted hovedsagelig åd snegle og muslinger (Moore & Moore 1974). Ynglen og de mindre fisk æder primært krebsdyr som tanglopper, tanglus og pungrejer. I undersøgelsen fra Østersøen blev pungrejerne skiftet ud med sild ved en størrelse på omkring 23-25 cm.

Arten svømmer ret dårligt, og det meste bytte tages ved at ulkene ligger stille og godt kamufleret mellem sten og tang og snupper de byttedyr, der kommer forbi. Under aktiv jagt kan fiskene krybe tættere på byttet ved hjælp af bryst- og bugfinnerne (Beddow et al. 1995), men de kan som nævnt også tage pelagisk bytte.

Reproduktion og livscyklus

Fiskene bliver normalt kønsmodne, når de er 2 år gamle. På det tidspunkt måler hannerne ifølge Kullander & Delling (2012) 14-25 cm og hunnerne 15-30 cm. Andriashev (1954) skriver, at fiskene bliver kønsmodne 3-4 år gamle, når hannerne er ca. 15 cm og hunnerne ca. 20 cm, mens Ennis (1970) fandt, at hannerne ved Newfoundland blev kønsmodne i en alder af 2-6 år og hunnerne i en alder af 3-8 år.

Arten yngler så vidt vides overalt i udbredelsesområdet. I Nordsø-området og mange andre steder foregår legen fra december til marts, men nogle steder i udbredelsesområdet yngler fiskene allerede fra november og et par måneder frem (Fahay 2007). Æggene gydes formentlig ofte i flere omgange. Under selve legen holder hannen hunnen fast med sine ru bryst- og bugfinner. Trods hannens meget lille urogenitalpapil skriver mange forfattere, at der sker en indre befrugtning af æggene forud for gydningen. Denne opfattelse støttes af fund af befrugtede æg i hunnerne. Kullander & Delling (2012) skriver, at der kan være tale om, at sædceller kan være svømmet ind gennem æggelederen hos hunnen og have befrugtet tilbageværende æg i forbindelse med parringen, som det er set hos andre fisk.

Antallet af æg afhænger af hunnens størrelse. Andriashev (1954) skriver, at hunnerne gyder op til 2.700 æg, men ved Tromsø i Nordnorge fandt Luksenburg et al. (2004) 1.200-29.000 æg i hunner på 14,2-30,1 cm. Ved Newfoundland fandt Ennis (1970) fra 4.205-60.976 æg i hunner på 20,1-50,5 cm. Æggene varierer meget i farve og kan være både gråhvide, gullige, lyserøde og violette. De har en diameter på 1,8-2,5 mm, og de gydes i en eller flere klumper på størrelser fra et hønseæg og op til en knytnæve mellem sten og tangplanter på bunden. Tidligere forfattere (fx Otterstrøm 1912) skriver, at hunnerne svømmer ind på lavt vand for at gyde, mens hannerne bliver tilbage på dybere vand. Dette er ikke korrekt. Fra bl.a. dykkerobservationer ved man, at hannerne vogter æggene meget nidkært.

Gydningen kan tilsyneladende ske på meget forskellige dybder. I Lillebælt ses ægvogtende hanner oftest på 18-30 meter og mindst ned til 35 meter (pers. komm. Claus Neupart), mens Fiskeatlasset i Øresund har fundet ægvogtende hanner mellem sten på kun ca. 50 cm vand. Flere forfattere (fx Krøyer 1838-40; Otterstrøm 1912) skriver, at hunnerne er mere talrige end hannerne – ifølge Krøyer mindst ti gange så talrige. Forholdet er ikke undersøgt i forbindelse med Fiskeatlassets undersøgelser, men det virker ikke logisk, at hannerne skal være i stort undertal, da reproduktionen må være begrænset af deres ægvogtning, selvom de ifølge Luksenburg et al. (2004) kan vogte æg fra flere hunner. Hvis hunnerne er i stort overtal, synes der heller ikke at være behov for hannens prangende farver som lokkemiddel. Luksenburg et al. (2004) fandt da også en overvægt af hanner. Måske de mange fangster af hunner i nogle perioder blot afspejler, at de er større og mere aktivt fødesøgende – især i den periode, hvor hannerne vogter æg.

Æggene klækker afhængig af temperaturen efter 4-12 uger (Andriashev 1954). Ved Tromsø klækkede ulkeæggene efter 7 uger ved 3,3 °C (Luksenburg et al. 2004). Larverne måler ca. 7-9 mm ved klækningen. De er pelagiske de første par måneder, hvor de er meget hyppige i planktonet i vore farvande, indtil de ved en størrelse på ca. 2 cm bliver bundlevende ligesom de voksne.

Fiskene kan blive forholdsvis gamle. Ojaveer (2003) beretter om fisk på op til 12 år ved Estland, og Ennis (1970) fandt ulke på op til 15 år ved Newfoundland. Alderen er dog kun undersøgt få gange, så fiskene kan muligvis blive noget ældre.

Vækst og økologi

Væksten er meget hurtig de første år, indtil fiskene bliver kønsmodne. Otterstrøm (1912) skriver, at fiskene ved Fænø i Lillebælt efter et år målte 8-13 cm, hunnerne lidt større end hannerne. Efter to år var hannerne 14-21,5 cm og hunnerne 15,5-25,5 cm. Ved denne alder bliver fiskene som nævnt kønsmodne, og vækstraten falder som hos de fleste andre fisk. Ved Riga faldt væksten efter kønsmodning til ca. 1 cm pr. år (Ojaveer 2003)

Hvor arten er talrig, spiller den en ganske stor rolle som rovfisk, og det er af samme grund, at man især tidligere opfattede den som en uønsket skadevolder. I Dansk Fiskeriforenings Medlemsblad nr. 34, 1892 er der således en opfordring til at udrydde ”denne bredpandede Luskepeter”, der sætter store mængder af rejer til livs. Pfaff (1950) skriver, at der næppe er tvivl om, at den madglade, altædende fisk gør en del skade ved at sætte betydelige mængder af værdifuld fiskeyngel til livs. I Berlingske Aftenavis fra den 28. december 1957 kunne man læse, at Holbæk Fjord var ramt af en stor ulkeplage, hvor vodfiskerne fangede op til 3.000 ulke daglig pr. båd, og ulkene blev betragtet som en stor trussel mod både rejebestanden og bestanden af konsumfisk. Selv er den føde for større rovfisk som fx torsk, kuller og rokker samt havfugle som tejst og skarv. Herhjemme har den formentlig størst betydning som føde for skarven, og det vurderes, at den udgør ca. 10 % af deres samlede føde på årsbasis (pers. komm. Poul Hald-Mortensen).

Forvaltning, trusler og status

Den almindelige ulk er som hovedparten af de ikke-kommercielle arter hverken beskyttet af mindstemål, fredningstid eller kvoter. Den er en meget hyppig (uønsket) bifangst under flere forskellige former for fiskeri, men da det er uvist, hvor stor en andel af de fangne fisk, der genudsættes i levedygtig stand, vides det heller ikke, hvordan fiskeriet påvirker bestandene. Der er ikke foretaget en international rødlistevurdering.

Fra danske farvande findes der ikke tilstrækkeligt med sikre fangstoplysninger til samlet at bedømme op- og nedgange, men det er den almindelige opfattelse, at arten er gået meget tilbage herhjemme i forhold til tidligere. I Limfjorden så man fx en stor tilbagegang fra midten af 1980'erne til midten af 1990'erne – formentlig som følge af iltsvind og en stærkt øget prædation fra sæler og skarver (Hoffmann 2000). Hald-Mortensen (1995) beregnede, at skarverne alene i ynglesæsonen 1994 åd 508 tons ulke herhjemme, og det var selvom ulkens betydning i føden var faldet fra 26 % i begyndelsen af 1980'erne til ca. 5 % i begyndelsen af 1990'erne. Denne ændring skyldtes sandsynligvis, at ulkebestanden var decimeret som følge af prædationen.

Også reduktion af ålegræs som følge af forurening med næringssalte har sandsynligvis mange steder betydet en nedgang. Omvendt har overfiskning af fx torsk formentlig været positiv for ulkene. Da torskebestanden i Limfjorden faldt drastisk efter midten af 1920'erne så man i hvert tilfælde en stor stigning i ulkebestanden (Flintegård et al. 1982). Skal artens status undersøges nærmere, er første skridt at sikre en korrekt artsbestemmelse af ulkene i forbindelse med fiskeundersøgelser.

Da arten er tilknyttet bunden og tilmed meget standfast, er den også afhængig af gode iltforhold og skjul ved bunden. Ved Estland faldt fangsterne af ulke op gennem 1970'erne og 1980'erne, hvilket blev tilskrevet en kombination af stærk forurening, en øget torskebestand og fødemangel (Ojaveer 2003). Den stationære levevis gør den almindelige ulk velegnet som miljøindikator (Stephensen et al. 2000).

Menneskets udnyttelse

Den almindelige ulk er en ganske hyppig fangst i fx ålærer, men den har ingen fiskerimæssig værdi, og den spises sjældent herhjemme, selvom den ifølge flere forfattere er velsmagende og især god til fiskesuppe. De fleste regner den blot som en irriterende bifangst. Krøyer (1838-40) skriver, at kødet skal være af en ubehagelig smag og en modbydelig lugt, men at den i tidligere tider blev spist af de fattige. Han skriver også, at den er forhadet af fiskere i hele landet, og at de ofte tilfredsstiller deres forbitrelse mod den, ved at sprætte dens i forvejen store mund op, før den genudsættes. Han tilføjer, at man ved Toldboden næsten daglig kan være vidne til den københavnske ungdoms glæde over denne spøg – noget de fleste heldigvis ville tage stærk afstand fra i dag.

Lokalt har den haft betydning i perioder herhjemme. I Tidsskrift for Fiskeri fra 1872 og 1873 kan man således læse, at ulkefiskeriet i Isefjorden hvert forår (i de seneste 100 år) var blevet bedrevet i større stil. Enhver familieforsørger havde mindst et ulkegarn, og dagsfangsten var ofte 200-400 eksemplarer. En lille del blev solgt, noget blev brugt i husholdningen, og resten blev kogt og brugt som svinefoder. Senere er der eksemplarer på, at ulke herhjemme er solgt som minkfoder, og både herhjemme og i udlandet er de brugt som agn under fx torskefiskeri. Efter årtusindeskiftet er der opstået et lille marked blandt etniske minoriteter herhjemme, og Fiskeatlassets medarbejdere har flere gange set kasser med ulke til salg på Københavns Fisketorv. I Grønland og andre arktiske egne spises den eller anvendes til foder.

Lystfiskere stifter ofte bekendtskab med ulken, specielt under fiskeri efter fladfisk på havnemolerne. Den er kendt for sin grådighed, og mange har opdaget, at en genudsat ulk villigt

bider på igen kort tid efter. Forfatteren oplevede selv, at en ulk på 700 g blev fanget fire gange på en tur til Gilleleje Havn i efteråret 1989. Ifølge lokale lystfiskere, der sørgede for at den blev forsigtigt genudsat, var den en "lokal attraktion", der blev fanget nærmest dagligt i en periode.

Referencer

Andriashev, A.P. 1954. Fishes of the Northern Seas of the U.S.S.R. (Ryby severnykh morei SSSR). Translated from Russian, Israel Program for Scientific Translations, Jerusalem 1964.

Atkinson, E.G. & Percy, J.A. 1992. Diet comparison among demersal marine fish from the Canadian Arctic. *Polar Biology* 11: 567-573.

Beddow, T.A., van Leeuwen, J.L., Johnston, I.A. 1995. Swimming kinematics of fast starts are altered by temperature acclimation in the marine fish *Myoxocephalus scorpius*. *Journal of Experimental Biology* 198: 203-208.

Bruun, A.F. 1925. On the development and distribution of the Norway Bullhead (*Cottus lilljeborgi*). *Publications de Circonstance* 88: 1-15.

Cardinale, M. 2000. Ontogenetic diet shifts of bullrout, *Myoxocephalus scorpius* (L.), in the southwestern Baltic Sea. *Journal of Applied Ichthyology* 16: 231-239.

Carl, H., Nielsen, J.G. & Møller, P.R. 2004. En revideret og kommenteret oversigt over danske fisk. *Flora og Fauna* 110(2): 29-39.

Curry-Lindahl, K. 1985. Våra fiskar. Havs- och sötvattensfiskar i Norden och övriga Europa. P.A. Norstedt & Söners Förlag.

Ellis, J. 2015. Sea scorpions and sculpins (Cottidae). P. 302-314 in: Heesen, H.J.L, Daan, N. & Ellis, J.R. (eds.). *Fish atlas of the Celtic Sea, North Sea, and Baltic Sea*. Wageningen Academic Publishers.

Ennis, G.P. 1970. The biology of the shorthorn sculpin *Myoxocephalus scorpius* (L.) in Newfoundland waters. Master's thesis. Memorial University of Newfoundland.

Fahay, M.P. 2007. Early Stages of Fishes in the Western North Atlantic Ocean (Davis Strait, Southern Greenland and Flemish Cap to Cape Hatteras). Volume one: Acipenseriformes through Syngnathiformes, volume two: Scorpaeniformes through Tetraodontiformes.

Fedorov, V.V. 1986. Cottidae. P. 1243-1260 in: Whitehead, P.J.P, Bauchot, M.-L., Hureau, J.-C., Nielsen, J. & Tortonese, E. (eds.). *Fishes of the North-eastern Atlantic and the Mediterranean*, volume III. Unesco.

Flintegård, H., Frier, J.O. & Hoffmann, E. 1982. Fiskeribiologiske undersøgelser i Limfjorden. DFH-rapport nr. 169.

Froese, R. & Pauly, D. (Editors) 2019. FishBase. World Wide Web electronic publication. www.fishbase.org.

Gray, B.P. 2015. Comparisons of Arctic cod, Arctic staghorn sculpin, and Shorthorn sculpin diets throughout the Northwestern Chukchi and Western Beaufort Seas. Master's thesis. University of Alaska, Fairbanks.

- Hald-Mortensen, P. 1995. Danske skarvers fødevalg 1992-1994. Miljø- og Energiministeriet, Skov- og Naturstyrelsen.
- Hoffmann, E. 2000. Fisk og fiskebestande i Limfjorden 1984-1999. DFU-Rapport nr. 75-00.
- Johansen, A.C. 1914. Om forandringer i Ringkøbing Fjords Fauna. S. 1-142 i: Jungersen, H.F.E. & Warming, E. (red.). Mindeskrift i anledning af hundredeåret for Japetus Steenstrups fødsel. G.E.C. GAD, København.
- Krøyer, H. 1838-40. Danmarks Fiske. Første Bind. S. Triers Officin, København.
- Kullander, S.O. & Delling, B. 2012. Ryggsträngsdjur: Strålfeniga fiskar, Chordata: Actinopterygii. Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. ArtDatabanken, Sveriges lantbruksuniversitet.
- Low, W.-K., Miao, M., Ewart, K.V., Yang, D.S.C., Fletcher, G.L. & Hew, C.L. 1998. Skin-type Antifreeze Protein from the Shorthorn Sculpin, *Myoxocephalus scorpius*. The Journal of Biological Chemistry 273(36): 23098-23103.
- Luksenburg, J.A., Pedersen, T. & Falk-Petersen, I.B. 2004. Reproduction of the shorthorn sculpin *Myoxocephalus scorpius* in northern Norway. Journal of Sea Research 51: 157-166.
- Mecklenburg, C.W., Lynghammar, A., Johannesen, E., Byrkjedal, I., Christiansen, J.S., Dolgov, A.V., Karamushko, O.V., Mecklenburg, T.A., Møller, P.R., Steinke, D. & Wienerroither, R.M. 2018. Marine Fishes of the Arctic Region. Conservation of Arctic Flora and Fauna, Akureyri, Iceland.
- Miller, P.J. & Loates, M.J. 1997. Fish of Britain & Europe. Collins Pocket Guide. HarperCollinsPublishers.
- Moore, I.A. & Moore, J.W. 1974. Food of Shorthorn Sculpin, *Myoxocephalus scorpius*, in the Cumberland Sound Area of Baffin Island. Journal of the Fisheries Research Board of Canada 31(3): 255-259.
- Munk, P. & Nielsen, J.G. 2005. Eggs and larvae of North Sea fishes. Biofolia.
- Ojaveer, E. 2003. Bull-rout, shorthorn sculpin, *Myoxocephalus scorpius* (L.). P. 350-352 in: Ojaveer, E., Pihu, E. & Saat, T. (eds.). Fishes of Estonia. Estonian Academy Publishers.
- Otterstrøm, C.V. 1912. Danmarks Fauna 11. Fisk 1. Pigfinnefisk. G.E.C. Gads Forlag, København.
- Parin, N.V., Fedorov, V.V. & Sheiko, B.A. 2002. An annotated catalog of fish-like vertebrates and fishes of the seas of Russia and adjacent countries: Part 2. Order Scorpaeniformes. Journal of Ichthyology 42(suppl. 1): 60-135.
- Petersen, C.G.J. 1892. Fiskenes biologiske Forhold i Holbæk Fjord 1890-(91). Beretning til Ministerium for Landbrug og Fiskeri. Dansk Biologisk Station 1: 121-184.
- Pethon, P. 1985. Aschehous store Fiskebok. Alle norske fisker i farger. Aschehoug.
- Pfaff, J.R. 1950. De panserkindede (Scleroparei). S. 104-109 i: Brædstrup, F.W., Thorson, G. & Wesenberg-Lund, E. (red.). Vort Lands Dyreliv. Andet bind. Fisk, Hvirvelløse dyr, Urdyr. Gyldendalske Boghandel – Nordisk Forlag.

Sigsgaard, E.E., Nielsen, I.B., Carl, H., Krag, M.A., Knudsen, S.W., Xing, Y., Holm-Hansen, T.H., Møller, P.R. & Thomsen, P.F. 2017. Seawater environmental DNA reflects seasonality of a coastal fish community. *Marine Biology* 164: 128.

Smith, W.L. & Wheeler, W.C. 2006. Venom Evolution Widespread in Fishes: A Phylogenetic Road Map for the Bioprospecting of Piscine Venoms. *Journal of Heredity* 97(3): 206-217.

Stephensen, E., Svavarsson, J., Sturve, J., Ericson, G., Adolfsson-Erici, M. & Förlin, L. 2000. Biochemical indicators of pollution exposure in shorthorn sculpin (*Myoxocephalus scorpius*), caught in four harbours on the southwest coast of Iceland. *Aquatic Toxicology* 48: 431-442.

Westin, L. & Aneer, G. 1987. Locomotor activity patterns of nineteen fish and five crustacean species from the Baltic Sea. *Environmental Biology of Fishes* 20(1): 49-65.

Wheeler, A. 1969. *The Fishes of the British Isles and North-West Europe*. MacMillian and Co Ltd., London.

Winther, G. 1879. *Prodromus Ichthyologiæ Danicæ Marinæ*. Fortegnelse over de i danske farvande hidtil fundne Fiske. *Naturhistorisk Tidsskrift* 3. R. 12. B 1-2. H.